

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Adres redactie: ds. H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Administratie: Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist

Nu en straks

„Want ik ben er zeker van, dat het lijden van de tegenwoordige tijd niet opweegt tegen de heerlijkheid, die over ons geopenbaard zal worden.“

Romeinen 8:18

Een uitdagende voorbode

Ja, zo kunnen we het lijden in de wereld en in het mensenleven typeren: als een uitdagende voorbode van de zwijgende dood.

De mens wordt elke dag gekonfronteerd met de bittere konsekventie van zijn afval van God, zoals die zich eens in de lusthof van Eden voltrok. De nasleep liegt er niet om. De mens heeft zichzelf in het ongeluk gestort. Dat is geen kleinigheid! Laat men niet zeggen, dat het leven wel meevalt. Want het is niet waar! Geen vreugde is onvermengd. Hoe vaak gebeurt het niet, dat je de dag opgewekt begint, maar één telefoontje is genoeg om de stemming te bederven. Van alle kanten ligt de satan op de loer om je de echte geloofsvreugde te roven. Nee, een christen is niet iemand, die de sterren van de hemel plukt. Hij moet trekken aan de keten van het lijden, die mee door zijn zondes Schuld over de aarde geslingerd is. **En als het er op aankomt, is er in de wereld meer lijden dan medelijden!**

„Wie lijdt er niet onder de mensen en welk stadium van het leven is er, dat er niet geleden wordt? Het leven begint met lijden; de mensch wordt geboren, lijdend, en lijden veroorzakend, zonder het te weten en zonder het te willen. De vreugde, dat er een mensch ter wereld geboren is, overstemt wel het geboortelijden aanstonds. Deze eigenaardige blijdschap, boordevol van inconsequentie en van alle redeneering gespeend, is mede de meest spontane blijdschap van het mensenleven en het minst menselijk verantwoord. Maar dat neemt niet weg, dat er een sluier van lijden over de geboorte van den mensch ligt, dat die geboorte omgeven is van het lijden en dat eenvoudig de gewoonte ons doet vergeten, wat wij toch altijd weer opmerken en ons toch altijd in pijnlijke spanning houdt.

En het kinderleven is lijden. Och, wij volwassenen hebben er niet veel oog voor. Omdat een kind gauw getroost is, omdat de kindervreugde zoo goedkoop schijnt verkregen en de smart zoo billijk schijnt gestild, daarom zeker achten wij vaak het kinderlijden niet. Maar het kinderleven is vol van lijden: lijden aan zijn jeugd en onervarenheid, lijden aan het verlies van zijn jeugd en onervarenheid, lijden aan zichzelf en zijn kinderwreedheid, lijden aan de wreedheid der grooten, ja,

waaraan lijdt het kind niet in zijn jonge jeugd!

Het menschenleven is vol lijden. Wij lijden door hetgeen wij missen en wij lijden door hetgeen wij hebben; wij lijden door onze eigen fouten en wij lijden door de fouten van anderen; wij lijden door het verkrijgen van schatten; wij lijden om dingen door het verlies van wat wij waard schatten; wij lijden om dingen, die de moeite waard zijn en wij lijden om hetgeen de moeite niet waard is; wij lijden door de liefde en wij lijden door een haat; wij lijden door de eere der menschen en wij lijden door de oneer en den smaad; wij lijden als wij het toestemmen en als wij het weigeren te erkennen; wij lijden in stilte en wij lijden luidruchtig; wanneer lijden wij niet! Armoede en rijkdom, ziekte en gezondheid, werk en werkeloosheid, succes en teleurstelling, alles gaat met lijden gepaard en alles is met lijden als doortrokken.”¹⁾

O, het lijden wordt elke dag met alle macht, die de mensheid bezit, bestreden. In ziekenhuizen en sanatoria, in inrichtingen van barmhartigheid en laboratoria worden alle mogelijke middelen aangewend om het lijden tegen te gaan, te verzachten en te verhelpen. Maar de worsteling met het probleem van het lijden blijft. Dan komen de gebalde vuisten en de gevouwen handen in het blikveld. Dan horen we roepen: Waarom, waartoe? Dat „waarom“ is niet verboden. **Als het maar bij een klacht blijft en niet in een aanklacht ontaardt!** Maar iets anders is, of men antwoord op zijn vragen krijgt. En het waartoe is de Schrift niet onbekend. Het antwoord op die vraag vinden we in het schriftgedeelte, waartoe ook de tekst van deze overdenking behoort. „Wij weten nu, dat (God) alle dingen doet medewerken ten goede voor hen, die God liefhebben, die volgens Zijn voornemen geroepen zijn.” (Rom. 8:28). Verder lezen we in de Bijbel van een Job en een Jeremia en een Asaf (Psalm 73), die hebben geworsteld om in hun lijden met God en Zijn Voorzienigheid klaar te komen.

Wat stelt God er tegenover?

Als u zo het voorgaande overweegt, zou u kunnen denken: het lijkt wel de muziek van een begrafenismars. Het is allemaal zo donker en somber. Maar wat moeten we er aan

doen om het lijden aan te kunnen? Wel: in de Bijbel wordt geen oplossing van het lijdensvraagstuk geboden. Laat de Bijbel dan de lijdende mens het mes in de buik zitten? Nee, integendeel, de Bijbel wijst de enige weg van de werkelijke verlossing en dat is de weg tot de volledige overgave in het geloof.

„Nu moeten wij met die overgave des geloofs ook weer voorzichtig zijn. Want er is ook een overgave buiten de Bijbel om, een overgave, die met het Christelijk geloof weinig of niets te maken heeft. Er is een stoïcijnse gelatenheid, die zich bij het lijdensprobleem neerlegt: het lijden is in de kringloop der gebeurlijkheden opgenomen en waarom, zo vraagt de stoïcijn, zou ik mij daartegen verzetten? Ik ontvang toch ook de vreugde en waarom niet het lijden, ik aanvaard toch ook de gezondheid, waarom niet de ziekte, ik sta toch in het leven en waarom verzet ik mij nu tegen de dood? Ook de minder aangename dingen moeten wij met moed en fierheid aanvaarden.

Er is ook nog een speculatieve houding, die uitgaat van de stelling, dat het lijden noodzakelijk is om gelukkig te zijn. Zoals het licht de duisternis nodig heeft om licht te zijn en de dag de nacht nodig heeft om dag te zijn, zo heeft, volgens deze redenering, het geluk het lijden nodig om gelukkig te zijn. Vreugde en geluk staan altijd tegenover de achtergrond van lijden en leed. Als er geen leed en smart was, dan was het geluk leeg.”²⁾

Maar we lezen in Romeinen 8 wat God er tegenover stelt!

We beluisteren in Romeinen 8 de hymne van de volle geloofs zekerheid! De overtuiging is in Paulus' eigen leven gerijpt, dat het lijden in een mensenleven niet zinloos en doelloos is. **Want Christus hing als Bleke Lijder eens uitgemergd aan het kruishout op Golgotha! En Hij hing er niet voor de show!** Hij hing er voor ons! En Zijn lijden mondde niet alleen uit in de dood. Nee, Hij bevocht de viktorie over dood en graf! En dat geeft deze apostel der heidenen nu, door Gods Geest geïnspireerd, aan de gemeente van Rome door. En die boodschap wordt aan u en mij doorgeseind in de realiteit van de tegenwoordige tijd, waarin de christenen bovendien nog steeds de smaad der wereld hebben te verduren.

Er loopt een directe verbindingslijn van Jesaja 53 naar Openbaring 5. De evangelist onder de profeten, Jesaja, tekent ons Christus als de lijdende Man van smarten. Maar

O. Mooiweer - Enschede

Johannes op Patmos aanschouwt Diezelfde Christus als de triumferende Vorst der Opstanding! En vanwege het plaatsvervangend karakter van Jezus' lijden, sterven en opstanding is er uitzicht voor de ware gelovigen op de eeuwige heerlijkheid. **Want de Heiland der wereld trekt de Zijnen mee op de weg van Zijn volkomen overwinning!**

Wat de toekomst brengt

Met deze toekomst voor ogen kan de Christen het uithouden in deze verworden wereld temidden van ontworpen verhoudingen en opdrift geraakte mensen. Want als je het serieus gaat afwegen, dat lijden van nu en die heerlijkheid van straks, dan slaat de balans door naar de toekomst. O nee, Paulus minimaliseert het lijden van thans niet. Hij weet er echt wel van mee te praten! Maar in vergelijking met de heerlijkheid, die in Gods handen a.h.w. gereed ligt om in de verschijning te treden, verbleekt het gewicht daarvan. Het woord voor heerlijkheid gebruikt komt ook in het Oude Testament voor. Daar bergt het de betekenis van gewicht in zich. De heerlijkheid Gods predikt ons, dat uiteindelijk God alleen Gewichtig is. Hij legt Zijn gewicht in de schaal. En wij worden hier en nu in principe al een briljant stukje heerlijkheid als we Gods autoriteit onvoorwaardelijk aksepteran. Heerlijkheid betekent: God als Here erkennen. Toegeven en beleven, dat Hij alleen het voor het zeggen heeft. Het leven in de heerlijkheid straks is niet een dolce farniente — een zalig niets-doen. Het is met vreugde en overgave van je hele

menszijn volslagen buigen onder Gods machtige Hand en Zijn bevelen met plezier opvolgen. **Dat is de sfeer van de hemel en van de nieuwe wereld!**

Die heerlijkheid wacht de gelovigen, die zich hier en nu al oefenen in het volbrengen van de geopenbaarde wil van God. Die heerlijkheid wordt in het bijzonder op de jongste dag bij Christus' Wederkomst over ons geopenbaard! Dat wil zeggen: de bedekking wordt weggenomen. Het komt open en bloot te liggen voor iedereen. De kinderen van God zullen in het ontvangen van de heerlijkheid a.h.w. een toonbeeld zijn voor allen. Openbaring. Daar zit ook het element van verwondering in. Zoals een kind bij het in ontvangst nemen van een prachtige kado van verbazing uitroept: O, is dat voor mij?, zo zal het de ware christgelovigen vergaan. **Ze raken op dit kado van hun God nooit uitgekeken en zullen een eeuwigheid nodig hebben om hun hemelse Vader daarvoor te danken!**

Er kunnen veel zorgen een mensenhart kwellen, maar de christelijke hoop sterft niet. Want:

God rukt u uit die zorgen,
verwacht alleen Gods tijd.
En eerlang rijst de morgen,
wiens licht uw ziel verblijdt.

¹⁾ Dr. K. Sietsma, „Ons Algemeen Christelijk Geloof” - Amsterdam, pag. 41, 42, 43.

²⁾ Dr. H. Jonker, „De mens in grenssituatie” - Wageningen, pag. 38.

gauw naar de wijn gegrepen. Probeert men de angst van zich af te drinken. Het leven is zo nameloos leeg, en het lijkt allemaal zo zinloos, onder die wurgende angst voor de naderende catastrofe. Dan zoekt men de troost in de roes, de bedwelming, een paar uren in een andere wereld. High zijn. Uitgetild boven alles wat een mens neerdrukt. En gevangen houdt, met banden van traditie, moraal, norm, fatsoen, mensenvrees... In je dronkenschap mag je van alles doen, durf je van alles doen, wat je altijd onderdrukt hebt. Je stoort je aan niemand en niemand stoort zich aan jou. Je bent een paar uurlang jezelf.

Je hebt een heerlijke ervaring Ja, maar het staat buiten alle werkelijkheid. Het is een golden fiction, en de ontzuivering is des te erger.

☆☆☆

Daar kwam speciaal in Efeze nog iets bij. Daar had je de befaamde Diana-verering. U kent het verhaal wel van Hand. 19. Diana of Artemis is dé godin van Efeze. Ze wordt daar aanbeden in een machtig-mooie tempel. Ze is de godin van de natuurlijke levensdrift, de eros, het je uitleven. Maar als dan Paulus in Efeze aan het werk gaat met het Evangelie, blijkt dat na verloop van tijd een strop te worden voor de fabrikanten en verkopers van kleine zilveren Diana-tempeltjes, die als souvenirs altijd druk van de hand gingen. Er wordt een spoedvergadering belegd van het bedrijfschap van de zilversmeden. Want de dienst van Diana dreigt in verval te raken. Maar dan hoeft er in die toch al opgewonden sfeer maar even de kreet te vallen: „Groot is de Diana der Efeziërs!” — of een wondere extase grijpt allen aan: ze stromen de zaal uit, de straat op en in een oogwenk wordt heel de stad geëlectrificeerd door die opwindende kreet: „Groot, groot is de Diana der Efeziërs!”

Allen stromen naar het amfitheater buiten de stad en daar grijpt een gemeenschappelijke drift heel die deinende mensenmassa aan, die urenlang in een extatische kramp gegrepen de lucht vervullen met hun razende yell: „Groot is de Diana der Efeziërs!” Een religieuze dronkenschap, die men in een beschaafde stad als Efeze niet mogelijk zou achten.

Maar in feite herhaalt zich in dit amfitheater wat ook telkens te horen was in en bij die prachtige Diana-tempel. Jaren geleden heeft de schrijver Sholem Asch in zijn boek „De Apostel” eens een beschrijving gegeven van zo'n Diana-tempeldienst. Om de tempel heen uitgestrekte grasvelden, waar de Diana-fans neerstreken, omzoomd van bossen, waar mannen en vrouwen, jongens en meisjes hun toevlucht zochten bij het vallen van de duisternis. Zodra wierook en rook van het offer voor Diana ten hemel opstegen, vielen de aanbidders ter aarde en steeg ten hemel massaal de kreet van verrukking: Groot is de Diana der Efeziërs! vele, vele malen herhaald. Als de offers gebracht waren vleide men zin op de grasvelden neer in de warme zon; nu hier dan daar begon het extatische zingen van koren, rijen dansgirls met bloemen getooid trokken tussen de pelgrims door, begeleid door opzweepende muziek van fluiten, bellen en pauken. Een geest van zorgeloosheid, vrolijkheid en lust greep de geweldige menigte aan...

U moet u voorstellen, dat Paulus zulke evenementen meermalen meegemaakt heeft. Een religieuze hunkering naar het verloren paradijs. Lijkt deze beschrijving niet op het popfestival in het Kralingse Bos als twee druppels water? Een zoeken van vervulling vanuit de leegheid van eigen hart en bestaan, — een zoeken van eigen identiteit vanuit de massificatie en vertechnisering van de maatschappij... Maar vooral die léégheid heeft Paulus zo liep getroffen, dat hij het uitroept: wordt toch vervuld met den Heilige Geest!

☆☆☆

Je kunt je druk maken met dit en dat, je kunt je leven vol stoppen met dit en dat, — maar daarmee is die leegheid niet verdwenen. Is het bestaan van duizenden niet schrik-

KERKELIJK Leven

Wordt vervuld met den Geest!

Op verzoek van de redactie geef ik hier een weergave van een preek, die ik deze zomer in enkele gemeenten hield n.a.v. het Holland Popfestival. De tekst was Ef. 5 : 18, „Bedrinkt u niet aan wijn, waarin bandeloosheid is, maar wordt vervuld met den Geest.”

Het popfestival in het Kralingse Bos ligt al weer een paar maanden achter ons, maar dat is geen reden om het maar gauw weer te vergeten. Het was geen incident, maar is als symptoom onderkend en een reprise is dan ook zeker te verwachten. De pers heeft er terecht veel aandacht aan gegeven. Het blijft immers een aangrijpende zaak, dat zovele duizenden jongeren 3 dagen en nachten lang daar verkeerd hebben in de ban van popmuziek en een gevoel van volkomen bevrijding hebben ervaren als de happening van een nieuw paradijs. Door vrije verkoop en gebruik van drugartikelen en dergelijke hebben velen zich als in de 7e hemel gevoeld, heerlijk high.

Maar terecht schreef de N.R.C.: en wie heeft zich ná dit wondere festival over hen ontfermd, wie heeft ze opgevangen, toen ze uit hun 7e hemel tuimelden, om te ontdekken, dat de wereld buiten het Kralingse Bos echt nog geen paradijs geworden was?

We zijn toch niet zo naïef om te denken, dat daar geen kinderen der Kerk bij geweest zijn? En dan denk ik nu niet aan die 2 christenjongens uit Haarlem, die naar ik hoorde

het popfestival hebben bezocht om daar te evangeliseren, waar voorop gelegenheid voor was. Neen, we zouden nog wel eens kunnen schrikken van de uitslag van een enquête: hoeveel gedoopte verbondskinderen de weg naar het verloren paradijs gezocht hebben via het Kralingse Bos. Het gaat om de jeugd van onze tijd en van onze wereld, maar dan ook... van de Kerk. Jongens en meisjes, die het eigendomsmerk dragen van de Heer Jezus, Die aan zijn kruis voor hen het nieuwe paradijs verworven heeft.

En daarom komt het ook, — hoe en wanneer, dat kunnen we niet zeggen, maar niet via een popfestival als in het Kralingse Bos, met alles wat daarop en daaraan was.

Maar wat zijn nu de achtergronden van zulke toestanden onder de jeugd van deze tijd? Om daar achter te komen willen we naar Paulus luisteren.

☆☆☆

Misschien vraagt u: had Paulus in zijn dagen daar dan ook al mee te maken? Ik dacht van wel. Een man als Paulus heeft niet met oogkleppen voor door de wereld van zijn tijd gereisd. Dat was een wereld, waar uiterlijk nog orde en welvaart heerste, maar die innerlijk al vermolmd was. Als het evangelie van het Koninkrijk der hemelen verkondigd wordt is het grote romeinse wereldrijk al in verval. Geestelijk verval, innerlijke ontbinding, morele verrotting, politieke corruptie. Wie verder kijkt dan zijn neus lang is weet dat dit niet lang meer zo blijven kan. De grote klap kan elk ogenblik vallen en zal hard aankomen. De angst sluipt tussen de rijen van lachende mensen door in steden als Rome, Corinthe, Efeze. En dan wordt er al

barend hol, voos en leeg... zonder God? Zonder inhoud, zonder vulling, zonder God?

En als dan nu al jaren lang van de daken verkondigd wordt, dat God dood is — is het dan wonder, dat de jongeren dat gevoel van leegheid proberen kwijt te raken door een bovenmatige verering van andere goden: de goden van het voetbalveld, de goden van de wielersport, de goden van de popmuziek, de goden van de revolutie.

En zo zoeken ze de bedwelming van het popfestival, het high-zijn door druggebruik, de roes van de revolutie.

Maar er is maar één remedie tegen de leegheid, zegt Paulus: wordt vervuld met den Geest! Zouden niet heel wat minder jongeren ontsporen, als ze in de Kerk en in de gezinnen, waaruit ze komen, meer zagen van dat vervuld zijn met den H. Geest? Stuiten ze ook dáár niet op die leegheid? Ze zoeken vervulling, bezieling, begeestering, en als ze die niet thuis vinden en in de Kerk, dan gaan ze het ergens anders zoeken.

En dan komen ze bij de imitatie terecht, bij het surrogaat, bij het pseudo-pinksteren van de geest uit de afgrond.

U weet, dat Luther de duivel noemde de aap van God. De duivel heeft nl. niets origineels. Hij kijkt het allemaal van God af. Hij aapt God na. En het moet gezegd, dat hij een meesterlijke imitatie weet te leveren. Ook een meesterlijke imitatie van de vervulling, de bezieling, de begeestering van de H. Geest. Maar het is en blijft bedriegelijke imitatie, pseudo-vervulling.

Verslaggevers van het Holland Popfestival hebben niet zonder opzet daarbij termen gebruikt, ontleend aan Hand. 2. Ze hadden daar in het Kralingse Bos „alle dingen gemeen”... tot en met hasjje. Maar er was géén gemeenschap, want niemand trok zich verder van de ander iets aan. Op dat eivolle festivalterrein was toch ieder weer alleen. En daaraan onderkent men het pseudo. De imitatie. De nep.

☆☆☆

Nogmaals: er is maar één remedie tegen de leegheid en de eenzaamheid: wordt vervuld met de H. Geest! Paulus schrijft dat als een opdracht. Maar is dat dan geen gave, met den Geest vervuld te worden? Moet je dat maar niet afwachten? Kun je daar meer aan doen dan erom bidden? Je kunt er niet meer áán doen, maar je kunt er wel meer tégen doen. Dat is een verschrikkelijke mogelijkheid, die wij hebben, dat we iets tégen den H. Geest kunnen doen. We kunnen den Geest weerstaan. We kunnen den Geest bedroeven. We kunnen den Geest smarten aan doen. Dat staat allemaal in de Bijbel. En dan kan het gebeuren, dat Hij van ons wijkt. Wij kunnen dat doen, door onze onbekeerlijkheid. Door vast te houden aan onze zonden. Door onze liefdeloosheid. Door onze vermaterialisering en verwereldlijking. En als dan de Geest van ons wijkt, drijven we onze jongeren naar het imitatiepinksteren van een popfestival.

En nu begrijpt u wel, waarom Paulus hier een opdracht laat horen: wordt vervuld met... heel iets anders dan wat u nú mee vervuld bent en wat u wezenlijk leeg laat en uw kinderen leeg laat en eenzaam maakt. Wordt vervuld met den H. Geest! Wat hebben onze jongeren nodig?

Ouders, ambtsdragers, onderwijzers, die weer wat over te dragen hebben aan de komende generatie van de blijheid en de vrijheid van den H. Geest!

Een prediking, die weer perspectieven opent naar de toekomst, de komst van Jezus en van het nieuwe paradijs!

Dan komt er weer muziek in de kerk, in het geloof, in de hoop, in de liefde, in de prediking, in de eredienst, — neen, geen popmuziek, maar bezield met den Geest zingen wij van harte den Heer (vers 19), en we danken altijd in de naam van Jezus God de Vader (vers 20), en we worden elkaar onderdanig en dienstbaar in de vreze van Christus (vers 21).

Geestdrift verwekt door de boze geest leidt tot bandeloosheid (vers 18), maar de Heilige Geest scheidt een waarlijk bezield verband, werkelijke communicatie en een zich elkaar dienstbaar maken. En dat alles in vreze en ontzag voor Christus, Redder der wereld, Brenger van een nieuw Paradijs en ook Rechter in het laatste gericht!

Hangt u aan Hem? Ziet u Hem naar de ogen? Wandelt u in Zijn voetstappen? Verwacht u Zijn komst met blijdschap? Of is de H. Geest van ons geweken? En is het daarom zo leeg in ons en onder ons? En niets trekt de onreine geesten uit de afgrond meer aan, dan die leegheid, waar eens toch de H. Geest hart en leven, huis en kerk vervulde, o.a. met psalmen en geestelijke liederen (vers 19).

☆☆☆

Wordt vervuld met den Geest.

Vervuld. We redden het niet met een béetje Geest. Een vleugje, een tipje Geest. Och, dan zijn we wel christelijk en kerkelijk. We laten onze kinderen dopen, ze doen op tijd belijdenis en we gaan ten Avondmaal, we lezen een paar keer daags uit de Bijbel en doen onze gebeden. We „doen” eraan. Daar is alles mee gezegd. Is dat niet het beeld van duizenden kerkmensen? Dan zijn we wel even aangeraakt, we weten er wat van en kunnen er wat over praten... maar dat is nog niet vervuld zijn van den Geest. De volheid van den Geest wone rijkelijk in u! Dan dringt Hij door tot in alle hoeken van ons bestaan. Dan zijn we geen zondagschristenen, maar full-time christenen.

Wat willen we nu?

Dronken van wijn, high van hasjje — of vervuld met den Geest?

Of willen de meesten van ons, wil de zwijgende meerderheid géén van beiden? Omdat ze dat popfestival maar niets vinden, maar zo'n vervulling met den Geest toch ook maar een griezelige zaak vinden?

We staan toch werkelijk voor één van beiden: vol zoeten wijns of drugs — of vol met den Geest!

Een bedriegelijk schijnparadijs — of het nieuwe paradijs, dat Christus voor ons heeft! Wedersta den H. Geest niet, maar laat ons bidden:

kom Heilige Geest, vervul Uw Kerk, met al het heil van Christus' werk.

C. P. PLOOY

— ○ —

Van de hoogmoed der gerusten

In het christelijk schoolblad „Onze Vacatures” stond de volgende „recensie” te lezen van het boek van dr Francis A. Schaeffer „De God die leeft”.

„De schrijver van dit boek wil zijn geloofsgenoten opwekken de 'anderen' dáár aan te spreken, waar zij nog aanspreekbaar zijn. Hij gaat daarbij uit van een bijbels-reformatorisch-christendom. Wat deze drie woorden in hun onderlinge samenhang aanduiden is wel niet doorzichtig, maar de schrijver gebruikt de term meer dan eens. Hij stelt zich op in een rationeel-mystiek vlak en wil van daaruit een analyse geven van de huidige geestesgesteldheid. Daarbij uiterst schematisch te werk gaand. Bij Hegel is volgens hem 'een begin te zien van het zakken van de filosofie onder de lijn der wanhoop'. En nu wordt alles, tot de moderne kunst toe, onder deze lijn thuis gebracht. Het is duidelijk, dat de schrijver van het ene misverstaan in het andere vervalt. Een kritische uiteenzetting van al deze misverstanden vergt meer ruimte dan enige redactie aan haar boeken-recensent zou toestaan. De schrijver schijnt een Zwit-

ser te zijn, werkt daar althans. Het boek zou uit het Engels vertaald zijn. Maar het ademt de geest van de zelfgenoegzame, zelfverzekerde, fundamentalistische, Amerikaanse kleinburger.”

Toen ik dit las moest ik denken aan wat in de berijming van psalm 123 staat: we zijn reeds moe van al de schamp're woorden, die wij van smaders hoorden”.

De nieuwe berijming staat boven dit stukje. Het is uiteraard het goed recht van elke boekbespreker om te zeggen dat hij geen raad weet met een bepaald boek.

Maar geen enkele boekbespreker heeft het recht om te zeggen „De schrijver schijnt een Zwitser te zijn”, als hij niet de moeite heeft genomen om even te informeren of dat wel waar is.

De schrijver is geen Zwitser, al werkt hij dan wel in Zwitserland.

Geen enkele boekbespreker heeft het recht om te zeggen „het boek zou uit het Engels vertaald zijn”, als heel duidelijk in het boek vermeld staat, dat het inderdaad bestaat uit vertaalde redevoeringen, gehouden in het Engels. Zulk een boek-bespreker is gewoon te lui om naar de eerste pagina's te kijken.

Het opnemen van een telefoon en het draaien van het nummer van de uitgever zou al voldoende zijn om te weten te komen dat de schrijver inderdaad een Amerikaan is en dat het boek uit het Engels vertaald is. Het niet doen van dergelijke voor de hand liggende handelingen is nauwelijks te verklaren uit luiheid.

Eerder uit vijandschap.

De bespreker — wie het moge zijn, daar mag de lezer naar raden — heeft zich kennelijk zo geërgerd aan de inhoud van het boek dat hij alleen maar in staat was om een giftig stukje te schrijven.

In een blad voor het onderwijs zou men bovendien verwachten dat men zou hechten aan een zindelijk taalgebruik.

Zelfs dát kan er bij deze „bespreking” niet af.

„Maar het ademt de geest van de zelfgenoegzame, zelfverzekerde, fundamentalistische, Amerikaanse kleinburger”.

Dr Schaeffer is inderdaad een Amerikaan.

Maar wat betekent een „kleinburger”?

Soms iemand die bij het onderwijs dient?

En wat betekent „fundamentalistisch”?

Als men daarmee bedoelt dat dr Schaeffer inderdaad wil opkomen voor het vaste fundament, dat onze Here Jezus Christus gelegd heeft onder Zijn gemeente, dan begrijp ik zulk woordgebruik in een blad voor het christelijk onderwijs niet.

Het wordt in deze „bespreking” kennelijk bedoeld als een „schamper” woord. Maar wie het boek met enige aandacht leest, zal ontdekken dat er een poging wordt gedaan, om te midden van alle verwarring van deze tijd, weer te wijzen op het enige fundament dat er is voor de kerk van onze Here Jezus Christus. Dat een christelijke onderwijzer zo iets niet weet te herkennen is alleen maar vreselijk.

De „kleinburgers” hebben het christelijk onderwijs gesticht en in stand gehouden.

Het nakroost van de kleinburgers schijnt het niet meer de moeite waard te vinden zich zelfs maar in te denken, wat hun voorouders bezield heeft, toen ze zich inzetten voor waarlijk fundamentalistisch onderwijs.

Wie een boek wil afkraken, hij moge het doen.

Maar hij zal dan wel andere argumenten dienen te gebruiken.

En als de redactie van „Onze Vacatures”, een „christelijk” schoolblad daarvoor geen ruimte heeft, laat het blad dan maar ophouden te verschijnen.

Arm christelijk onderwijs, dat het met zulke „boekbesprekers” moet doen.

Wie het werk van L'ABRI, waaraan de naam van dr Schaeffer al zo veel jaren verbonden is, sedert 1954, wil steunen, die wete het gironummer: 59480 van de Amro-Bank te Schoonhoven, met als bijschrift „t.g.v. S. Amelink-van der Veen, inzake L'ABRI-Nederland”.

Onze hulp is van Hem die in de hemel is, en medelijden heeft met hen, die need'rigen veracht en weelderig belacht.

H. AMELINK

Milieu-hygiëne

Dat is een moeilijk woord, alleen al om te schrijven. Hoewel het vandaag in elke krant voorkomt. En wat stelt het hele woord eigenlijk voor? Laat me trachten het u met een voorbeeld duidelijk te maken.

Jaren geleden fietste ik bij avond met vrij hoge snelheid van de ene les naar de andere leerling. De vijfdaagse werkweek, laat staan de 7-urige werkdag, waren nog onbekend; men werkte zo lang het dag was en dan nog een aantal uren extra. In die vaart ging ik over een baksteen, die een zwaar beladen wagen in een bocht had verloren. De komende scène bespaar ik u. Na afloop resulteerden een schuiver van enige meters, een verbogen fiets, een vernielde pantalon, een zwaar beschadigde knie en een lelijk woord. En dan nóg iets: op het trottoir begon een jonge vent onbedaarlijk te lachen. Kolossaal, wat had die een goeie dag; hij wist van geen ophouden. En wat kan een mens lachen, als hij gelukkig is. Die reinste Freude ist die Schadenfreude, zeggen onze oosterburen.

Kijk, dat is voor mij nu een beeld van de milieu-hygiëne: dat wij mensen liefhebbers van ons zelf zijn. Dit milieu is onze maatschappij, waarin de val van de een het geluk van de ander betekent, waarin de een zijn dood de ander zijn brood is. Want wie een ander ziet vallen is blij dat hij zelf op de been blijft. Die beseft nu pas goed hoe gelukkig hij wel is met zijn verticale stand. En deze instelling: „het geluk voor mijn en de rotzooi voor een ander” — dat is nu onze hygiëne. Of ons gebrek aan geestelijke hygiëne, als u wilt.

Wat die avondlijke val betreft: ik herinner me dat ik mijn fiets, mijn boosheid en mezelf opraapte en toen... de baksteen heb weggelegd in de straatgoot. Niet omdat ik zo braaf was, maar omdat dit verder niemand mocht overkomen. Wij leerden als jongen in de padvinderij: doe elke dag tenminste één goede daad, dan verloor je het niet.

Nu mag u van die padvinderij vinden wat u ervan wilt vinden. Humanisme, militarisme, internationalisme en nog wat fraais. Maar uitkijken, of je iets voor een ander kunt doen, leerden wij niet op catechisatie — wel in de padvinderij. Op catechisatie leerden ze je hoe het móet; de padvindes leerden je hoe je het dóet. En wanneer ik vandaag iemand zie stoppen om een obstakel van de weg te ruimen, moet ik hem altijd even groeten: hij is mijn „broeder” in internationale humanistische zin als u begrijpt wat ik bedoel. Er zijn tal van liederen die gieren om zo'n idioot, die uit zijn auto stapt om een dooie kat of een paar straatstenen aan de kant te leggen. Maar ik mag die vent wel, en graag. Die weet tenminste wat milieu-hygiëne is.

In de zakenwereld kom je ze wel eens tegen, een op de zoveel. Keiharde zakenlui, verdienen liever veel dan helemaal niks, maar voor hen is zakendoen: béide partijen moeten achteraf tevreden zijn, of er is iets mis aan de zaak geweest.

In de kerk kom je ze ook wel eens tegen, een op de zoveel. Mensen die haastig welgezind zijn jegens hun tegenpartij. Mensen die de zon niet laten ondergaan voor ze een narigheid hebben opgeruimd. Mensen die de naaste hoger achten dan zichzelf, die altijd het beste denken van hun broeders, die elegant om een krenkende bejegening weten heen te schrijden, die geen oog hebben voor afgunst, geen oor voor laster. Die altijd een weduwe op hun weg aantreffen, en die altijd gevonden worden door hulpbehoevenden. Ze zijn er, Gode zij dank. Ze brengen een zuiv-

vere sfeer mee. En dat kunt u nu milieu-hygiëne noemen als u wilt.

—o—

Maar de strijders voor milieu-hygiëne hebben gewoonlijk wat anders op het oog, wanneer ze zich opwinden. Die trekken niet van leer tegen de ontwaarding van alle normen, die het leven voor de christen zo moeilijk maakt. Die werpen zich liever op de materiële gevolgen van onze cultuur-ontwaarding. Want kijk ze maar eens aan, als u dat leuk vindt.

Die automobilisten, die gierend op zebra-paden afstuiven, die altijd voorrang nemen ook al hebben ze er recht op, die hun stinkende motoren laten draaien bij elke overweg en elke brug, die over uw tenen uw voorrangsweg opglippen, om dan treiterig voor u te blijven drementen. Die brommers, die met oorverscheurende knalpoten door uw avondstille straatje rennen, die u op het trottoir van de benen rijden en u dan hun lelijke woorden toeroepen. En dan die voetgangers, die met drommen op uw rijweg slenteren, hoewel ze een trottoir tot hun beschikking kregen. Kortom met onze verkeersregels gaat het als met de DKO: ieder weet er zich op te beroepen als het mis gaat, en ieder schuift ze terzijde tótdat het mis gaat.

Dan die burenen, wier tuinvuil altijd bij u voor de deur belandt. Die kinderen, die uw ruiten ingooien en dan hun tong tegen u uitsteken. Die arbeiders, die hun ruzies uitspreken in de door u betaalde uren. Die politici, voor wie de politiek een hoogst persoonlijke zaak is, maar die uw belangen aan hun laars lappen. Die kranten, die alle ellende op de voorpagina samenpersen, en nooit eens wat leuks weten te geven dan een cynische grol. Die boeken, die alles in de perfectie beschrijven wat vuil en gemeen en liederlijk is. En die jeugd, die meent dit alles te moeten lezen om te weten hoe het leven is. Zo, en had u nog even willen doorgaan?

Die vacatiegangers, waarmee onze schone Veluwe in de zomer vergeven wordt: die hele kranten uit hun autoraampje stuwen (ze blijven wel langs de weg fladderen); die overall hun plastic emballage deponeren ten ongerieve van het wild dat sterft als het plastic geknabbeld heeft; die met hun overtoolligheden als kratten, dozen, wegwerpkleding, lappen, bekertjes, blikjes, flesjes en zo voort en zo voort onze schone bossen tot grootse vuilnishopen maken.

Die fabrieken, die onze rivieren gebruiken als open riolen, waarin men overtollige bijproducten kan lozen ten detrimente van de vis, die bleekjes komt bovendrijven. Diezelfde fabrieken, die mijlen in de omtrek de atmosfeer besmeuren met chemische stank, vliegias en roet; om maar niet te spreken van organische ontbindingsstoffen, hier en daar.

Die landbouwadvisers, die onze boeren leerden zo veel vergif te spuiten, dat onze kinderen geen ongeschild fruit meer kunnen eten, dat 37 vlindersoorten in tien jaar tijd zijn uitgestorven, dat de patrijzenstand is gedeceerd, dat de grote roofvogels in ons land nagenoeg verdwenen zijn, dat de flora en de fauna ontworpen worden en dat twee van de drie gifmoorden met goedkope landbouwgiften worden uitgevoerd.

Dan die kalvermesters en eendenhouders, die tesamen en in vereniging er voor zorgden dat het IJsselmeer (een voornaam ontspanningsoord in ons land) tot een groene

drab is ontaard, waarin zwemmen levensgevaarlijk en zeilen vies is geworden.

Vroeger kon je, op een Amsterdamse grachtenbrug staande, al heel interessante dingen onder je door zien stromen: matrassen, dozen, planken en ander huisvuil was vrij normaal. De maatschappij werpt zelf haar leden wel uit elkaar, wanneer deze teveel bijeenklitten. Een te volle stad maakt zichzelf onbewoonbaar — torenbouwers zijn gedoemd uiteen te spatten. Maar diezelfde wegwerpverschijnselen dringen in vacantielijd op het platteland door: wie de bossen intrekt neemt zijn manieren, zijn huisvuil, zijn luidruchtigheid en zijn radio mee. Volgens kenners heeft het edelhert in ons land geen tien jaar meer, kan dan alleen nog in afgesloten gebieden beschermd blijven.

Voor enkele weken kon ik met mijn auto op het nippertje langs een stel valse glasscher-ven heensturen. In het natuurreservaat Vierhouten! Ik stond stil, stapte uit en reconstrueerde een compleet bierflesje, midden op de weg in stukken uiteengevallen. Na alles te hebben opgeruimd reed ik verder, om na vijfhonderd meter opnieuw te stoppen: weer lag er een stel scherven midden op de weg klaar, nu van een jampot. Wanneer u, lezer, dit karwei misschien ook al eens voor mij hebt uitgevoerd, dan is het nu het moment u daarvoor te danken.

—o—

Kijk, dit alles betreft de grote massa op de milieu-hygiëne. Ieder moppert op ieder en ieder gaat zijn gang. Die de meeste haast heeft mag voorrang nemen. Die iets kwijt wil, laat het wel vallen. Die iets hebben moet schuift zijn medemensen wel terzijde. Die iets niet aanstaat organiseert wel een „aksie”. Die ergens tegen is zorgt wel, dat er wat tegen gedaan wordt: tegen geluidshinder, tegen verbodsbordjes, fabrieksstank, verontreinigd water, ongelijke bezitsverdeling en ongewenste kinderen. Zo herrlich weit hebben wij het wel gebracht in onze eeuw van cultuurafbraak.

Maar de zaak zit dieper. Wanneer wij kerkmensen, die zo goed weten hoe het moet, tesamen en in vereniging eens iets deden aan ons hárt? Want zouden daar niet alle narigheden uit voortkomen? Wanneer wij nu die naastenliefde eens in praktijk gingen brengen, waarover wij zo lekker kunnen debatteren? Eens ophielden met het verknippen van onze kerkjes, het laten vallen van onwelgevallige kerkleden, het verontreinigen van de kerkelijke atmosfeer door theologische bijproducten en al die andere zeer vergankelijke zaken? Als wij die praktische zin van de humanistische padvinderij, die vriendelijke slagvaardigheid van de vrijmetselaars, die ethische werkmethode van het Leger des Heils eens door onze christelijke levenswandel konden overtreffen?

Wat zou dat een prachtige milieu-hygiëne opleveren: zout tegen alle bederf, licht voor ieder die in duisternis dwaalt, leesbare handwijzers voor verdwaalden, een geur des levens voor wie zuurstof te kort komt, verademing voor allen die nu kunnen stikken. Zoals u wilt dat u de mensen doen, zei de Heiland, doet u maar net zo.

D. W. L. Milo - Vierhouten

M. de Klijn - Amsterdam

Simon Wiesenthal: 'De Zonnebloem'

SLOT

Maar wezenlijke verlichting heeft dit Wiesenthal niet gebracht. Dit lijkt ook zo te zullen blijven want op 2 mei 1970 publiceerde De Tijd een interview waarin Wiesenthal o.a. zegt: 'Ik geloof dat ik er gemakkelijker mee zou ophouden als ik wist dat anderen mijn werk voortzetten. Maar ik weet dat dit niet het geval is... Ik haat de Nazi's niet. Ik ben ook niet uit op hun leven, maar ik acht het van immens belang dat hun schuld voor eens en altijd wordt vastgelegd. Daar gaat het mij om. Niet om wraak. Daarom ben ik ook geen fanaticus of een bloedhond...'

Ik geloof dat het zwijgen van Wiesenthal ongeoorloofd was. Hij had althans iets tegen die stervende ss'er kunnen zeggen. Hij faalde omdat hij zweeg: hij zweeg omdat hij niet liefkreeg en zich niet ontfermde, maar zich innerlijk distancieerde, haatte, op de wijze van iemand die zelf bezig is ten onder te gaan en oog in oog staat met zijn vijand. Alleen liefde had Wiesenthal op dat moment kunnen redden.

De motieven van de SS'er

En de ss'er? Is het wel rechtvaardig om Wiesenthal dit alles te verwijten en gaat de ss'er zelf wel vrijuit? Vroeg hij niet teveel van Wiesenthal? Was er sentimentaliteit, heldendom of alleen maar angst voor de dood in het spel?

Temeer omdat de ss'er zelf zegt dat hij het vast niet zo moeilijk zou vinden om te sterven, als... hij nog maar net zo kon geloven als vroeger, en het vooral een kwestie voor hem is om met zichzelf in het reine te komen, waarvoor hij desnoods nog veel meer pijn zou willen lijden, lijkt het erop dat hier een mens, een Jood, een biecht moet afnemen van iemand die eigenlijk nauwelijks (meer) in God kan geloven. Angst voor de dood is hier bepalend dacht ik. Anderzijds beseft hij op zijn sterfbed te liggen... met zijn schuld. De laatste uren van zijn leven brengt hij niet in eenzaamheid door. Voor die ss'er was dat misschien net voldoende. Het verhaal vertelt namelijk niet op welk moment precies de ss'er overleed, misschien wel op het moment dat Wiesenthal opstond om het vertrek te verlaten.

Het is slechts een hypothese, maar belangrijker dan het zieleheil van deze jongen zijn toch de motieven van Wiesenthal die met dit probleem blijft rondlopen en er kennelijk geen raad mee weet. Ook hij verkeerde in grote nood... en toch beseffen wij ergens (misschien ook hijzelf) dat zijn zwijgen op een pijnlijke wijze onverdraagbaar was... en is!

Bepalend is dat Wiesenthal dat 'gevoel van sympathie' niet meer kan kwijtraken, het blijft hem zijn leven lang bij. Dat is het schrijnende akkoord dat aan het sterfbed van de ss'er weerklonk en waarvan de echo blijft doorgalmen.

Achtergronden van een mogelijke Joodse orthodoxie

Eigenlijk kunnen we dus twee dingen van Wiesenthal zeggen. Ten eerste is hij niet tot die mate van zelfkritiek gekomen is dat hij inderdaad toegeeft 'de laatste wil van een stervende niet te hebben vervuld' zoals hij herhaaldelijk in het kamp tegenover zijn medegevangenen vertelt, anderszijds komt het feit dat de vergeving voor hem zo iets onwerklijks heeft voort uit een oerjoodse conceptie die orthodox-religieus bepaald is. Deze

zegt dat geen mens voor een ander kan lijden en dat men niet in naam van een of meer 'anderen' mag vergeven. Maar wel mag een Jood een Jood vergeven. Aangezien de ss'er géén Joods bloed bezat is uiteindelijk dat de fundamentele vraag geworden. Dit wordt echter niet met zoveel woorden uitgesproken. Ook is het wat de jurisdictie ten aanzien van niet-Joden betreft een moeilijke zaak. Het overheersende gevoel is steeds: Doe ik niets verkeerd? M.a.w. heb ik geen fout begaan tegenover God? Deze angstvalligheid kán — indien niet goed begrepen — tot een rem worden. Mij gaat het echter om de 'vergeving' op zichzelf. Zo kan het lijken dat vergeving tussen twee vervreemde mensen iets absurds, iets onbestaanbaars of iets onbereikbaar wordt. Dat het woord 'vergeving' op zich al iets verdachts krijgt, hol wordt en inhoudloos.

Menselijke en goddelijke vergeving

Vergeven als menselijke mogelijkheid, heeft, wanneer het iets mag inhouden, het karakter van iets zeer persoonlijks en intiems. Het feit dat de een de ander iets kan vergeven is een zaak tussen twee mensen, op basis van vriendschap, respect of vertrouwen. Dit is iets zeer wezenlijks omdat het een 'relatie' veronderstelt.

Vergeving heeft dan ook iets wederkerigs. Men vraagt om vergiffenis, men deelt het niet roekeloos uit.

Spijt, berouw, inkeer, boete en straf zijn er ten diepste bij betrokken, wil vergeving tenminste geen inhoudloze formule zijn. Wezenlijk echter is dat vergeving een verbroken relatie herstelt. Het is een menselijk antwoord op een gewetensvraag.

De vraag is nu: is vergeving wel een kwestie van pure menslievendheid alléén?

Het antwoord op deze vraag heeft te maken met iets veel dieperliggends, namelijk of wij mensen wel allemaal van hetzelfde 'materiaal' zijn vervaardigd. Als God de mens naar zijn evenbeeld schiep, waarom wordt dan de een een moordenaar en de ander niet? Ook in het concentratiekamp wordt deze vraag aan de orde gesteld. Het feit dat tussen ss'rs en vervolgdgen geen enkele noodzakelijke relatie bestaat geeft het geheel iets lugubers onpersoonlijks, iets zinloos, iets absurds. Menselijkheid tegenover Uebermensen in een concentratiekamp — zo wordt dan gezegd — is een fijngevoeligheid die joden zich eenvoudig niet kunnen permitteren. Maar is dit het laatste woord over het menselijke leven? Mag men ook een antwoord weigeren aan iemand die uit eigen beweging tracht deze kloof van anonimiteit te overbruggen?

Vergeving die tussen mensen soms onmogelijk lijkt, is het in werkelijkheid niet! Wanneer het leven in dank wordt aanvaard en men gewetensvol zelfkritiek uitoefent, dan is principiële gelijkheid van mensen van een onweerlegbare logica. Vergeven krijgt dan het karakter van het bekennen van deze menselijke gelijkwaardigheid, het wordt een solidariteitsverklaring. Wanneer nu in Christus vergeven wordt, dan mag liefde het laatste woord zijn en daar wordt dan ter plaatse 'gemeenschap gesticht'. Men doorbreekt een barrière. Maar het meest wezenlijke is dat God bij deze menselijke vergeving persoonlijk betrokken is. Zonder God heeft vergeven iets vrijblijvends, mist het absolute karakter. God maakt deze vergeving tot iets dat wezenlijk plaatsvindt. Dat is het verschil.

De mens tussen God en medemens. Het begrip 'relatie'

De vraag is dus niet alleen: hoe moeten wij als mens tegenover elkaar staan, maar vooral wanneer is een menselijke relatie in Gods ogen rechtvaardig.

Als het centrale uit het menselijke leven is weggeslagen, gaat de mens op zoek en loopt gevaar op hol te slaan. Het centrale in het leven van de mens is niet gemakkelijk onder één noemer te brengen, het is niet zozeer één begrip, maar een wereld van begrippen, een complex van ideeën.

Het beste is het nog weer te geven met het woord: 'relatie'. De mens wordt gevoed door een relatie. Hij staat als menselijk individu tussen God en de medemens in. Zijn denken wordt nu inclusief de ander. Menselijkheid waarbij God wordt buitengesloten is vluchtig, want het heeft geen basis van algemene geldigheid. God is het die grenzen van mensen openbreekt, dóorbreekt en overbrugt.

De mens wordt dus niet gevangen in een soort religieuze ideologie, maar geeft zelf mede inhoud aan zijn leven, dat weer zijn belangrijkheid ontleent aan het feit dat het in relatie staat met God. Een leven waarin de mens van zijn identiteit bewust wordt. Relatie die persoonlijkheid veronderstelt.

Het is niet vanzelfsprekend dat een dergelijke relatie wordt aangegaan. Het is een moeilijke weg vol angels en voetklemmen, maar het is wel de éne weg. Het is de weg van de bewustwording van de individuele kwaliteit.

We zien het bij Wiesenthal wanneer het centrale uit zijn leven wordt weggeslagen. Hij wordt een mens die zijn leven lang hunkert naar een gerechtigheid die niet vervuld wordt. In zijn volharding wordt de kloof tussen mensen steeds groter en groter. Een scheiding wordt opgeworpen tussen hen die schuldig zijn en hen die niet schuldig zijn. Het is een valse scheiding want in Gods ogen gaat niemand vrijuit!

Dit is nu een moeilijkheid, want niet iedereen is tot het bekennen van deze 'schuld' bereid. Niet iedereen voelt zich schuldig. Maar schuld bekennen gaat dan ook iets dieper dan het koesteren van schuldgevoelens. Het gaat hier niet om iets dat door mensen alleen bepaald wordt, als ware het een kwestie van opvoeding. Schuld draagt de mens reeds vóór zijn geboorte. Het ligt besloten in zijn 'geconditioneerdheid'. Schuld bekennen wil zoveel zeggen als jezelf afhankelijk verklaren, jezelf onmachtig weten tegenover God.

Je zou nu kunnen zeggen: ja, maar het gaat toch goed zo? het is helemaal niet nodig om schuld te bekennen, en dan wijzen op dieven, moordenaars etc. die zoveel érgers zijn dan wij zodat onze eigen vergrijpen en vergrijpjes niet meetellen. Je kunt ook zeggen: schuld is zó'n belast woord, dat we het eigenlijk maar niet meer in de mond moeten nemen. Er is al genoeg kwaad mee aangericht en dan wijzen op de misdaden van het derde rijk.

Ten slotte kan men zeggen dat het gehele idee 'schuld' op zichzelf te verwerpen is. Dat het onzin is, voer voor religieuzen maar niet meer van deze tijd. Kortom angstgevoelens en sprookjes. Men verwijst degenen die een dergelijke schuld gevoelen dan ook naar de psychiater voor een behandeling, ja in sommige gevallen is de psychologie en de psychiatrie een directe reactie op dit soort (schuld)gevoelens... om er zelf maar niet mee bezig te hoeven zijn schuift men het van zich af, geeft het beestje een of andere geleerd klinkende wetenschappelijke term en zo zijn er nog veel meer uitwegen te bedenken waarmee de mens zich wapent om deze schuld — die, ik herhaal het nogmaals uitdrukkelijk, wezenlijk dieper gaat dan schuldgevoelens — uit de weg te gaan, om zich er niet voor te hoeven schamen.

Toch is dit een dwaalweg, een vlucht. Eigenlijk irreal, ja zelfs irrationeel, want waarom zou men van zichzelf het bestaan van dergelijke gevoelens niet erkennen in plaats van er zo quasi rationeel aan voorbij te gaan?

Het begrip schuld en de 20e eeuwse mens

Is de ene mens werkelijk zoveel beter dan de andere? Ik geloof dat principiële alle mensen gelijkelijk zijn toegerust maar mét graduele verschillen, zodat iedereen zich wél

op een strikt persoonlijke wijze, onvervangbaar dus, kan ontwikkelen. De verschillen zijn niet ingeboren — de menselijke soort is als genus altijd herkenbaar — maar al doen **Paulus en de gemeente, de liefdevolle mens**, de en in de praktijk van het leven worden deze verschillen soms ontwikkeld tot extremeiten, dan weer blijven ze on- of onderontwikkeld. In ieder geval zijn de verschillen binnen de menselijke soort overbrugbaar, niet definitief.

Het is een schijnhouding om niet te weten wat schuld is.

Onze spreektaal zelf is er vol van (het is je eigen schuld zeggen we soms...). Het getuigt van oppervlakkigheid en eigenlijk wordt het geweten misschien onbewust het zwijgen opgelegd. Het is een gebrek aan medegevoel, een (on)bewust zich onttrekken aan een bepaalde verantwoordelijkheid.

Men stelt zelf zodoende een grens aan menselijke capaciteiten hetgeen een verarming van de persoonlijkheid betekent.

In een generatie waarvan het oudere deel beslist nog overgeleverde kennis van die 'schuld' zou moeten hebben, en het ook zou moeten overdragen, maar dit nalaat omdat men het daar zelf erg moeilijk mee heeft, hoeft het geen verwondering te wekken dat de opgroeiende generatie van deze kennis ofwel vervreemdt ofwel er helemaal niets van afweet en op eigen houtje een experimenterende weg inslaat die op een totale isolatie van het individu zal uitlopen omdat de menselijke bindende factor ontbreekt.

De mens die zijn eigen weg gaat, zijn eigen 'wetten' bepaalt en geen algemene normen erkent isoleert zich van zijn medemens. Op een dergelijke wijze is Friedrich Nietzsche in alle eenzaamheid ten prooi gevallen aan de krankzinnigheid.

Het is modern om te zeggen: 'ik weet het niet'. Vaak wordt het op zoek zijn of het bezig zijn op zichzelf als een oplossing of in ieder geval als een stap op de goede weg gezien. Maar men vermijdt angstvallig het vinden van een oplossing!

Ik ken geen conceptie die realistischer is dan de Bijbelse. De praktijk toont aan dat het stand houdt, dat het functioneert. De Bijbel kan op vele wijzen misbruikt worden, b.v. als men bepaalde uitspraken gaat isoleren en uit zijn verband halen om ze vervolgens naast een andere uitspraak belachelijk te doen schijnen. Dát is niet Bijbels!

In zijn geheel is de Bijbel wáár. Hij geeft oplossingen voor menselijke situaties. De Bijbel legt ook zichzelf uit. Maar wél is kennis vereist, en geduld, en matigheid.

Als men er in slaagt om de eigen trots te overwinnen kan men ook met de Bijbel leren leven. Het is een heilzame weg, in letterlijke zin: genezend. Omdat het geen fabeltjes zijn, maar wáár is, en geldig is voor alle tijden.

Paulus en de gemeente, de liefdevolle mens, de oordelende mens

Zo is het ook met de vergeving. Bij Wiesenthal speelt de vergeving als een onaanvaardbaar iets door zijn hoofd. Hij heeft een vaag idee, maar kan het eenvoudig niet accepteren dat men hen, die joden eertijds misdadig vermoordden en vernederden, ook recht hebben op vergeving. Het gaat hem te ver. Welnu, als het centrale idee, is wegsneden uit iemands leven, is het inderdaad niet verwonderlijk als er dan geen plaats meer is voor zoiets als vergeving, of morele schuld.

Vergeving is dan ook niet iets waar je de bijbel aan op zou kunnen hangen, zoals iemand eens zei van God: pardonner c'est son métier. Ook zoiets is een vertekening.

Als die herstelde relatie met God ons als mogelijkheid wordt geboden en wij deze mogelijkheid aangrijpen, dan spreekt de Bijbel van: liefde.

Paulus zegt in Romeinen 12:9: Die liefde zij ongeveinsd. Wees afkerig van het kwade, gehecht aan het goede. Weest in broederlijke elkaar toegenegen, in eerbetoon elkander ten voorbeeld, in ijver onverdroten, vurig van geest, dient de Here. Weest blijde in de hoop, geduldig in de verdrukkingen, legt u toe op de gastvrijheid. Zegent wie u vervolgen, zegent en vervloekt niet. Weest blijde met de blijden, weent met de wenenden. Weest onderling eensgezind, niet zinnende op hoge dingen, maar voegt u in het eenvoudige. Weest niet eigenwijs. **Vergeldt niemand**

kwaad met kwaad; hebt het goede voor met alle mensen. Houdt zo mogelijk, voor zover het van u afhangt, vrede met alle mensen. Wreekt uzelf niet, geliefden, maar laat plaats voor de toorn, want er staat geschreven: 'Mij komt de wraak toe, Ik zal het vergelden, spreekt de Here'. Maar indien uw vijand honger heeft, geef hem te eten; indien hij dorst heeft geef hem te drinken, want zo zult gij vurige kolen op zijn hoofd hopen. Laat u niet overwinnen door het kwade, maar overwin het kwade door het goede.

Corinthe 10:32 zegt het volgende:

Geeft noch aan Joden, noch aan Grieken, noch aan de gemeente Gods aanstoot; zoals ook ik allen in alles terwille ben niet om mijn eigen belang te zoeken, maar dat van zeer velen, opdat zij behouden worden.

Maar we kennen ook de afvalligen, zij die een eigen weg gaan. Het is terecht dat Wiesenthal tegen de moeder van de gestorven ss'er zegt: geen enkele Duitser kan zich aan de verantwoordelijkheid onttrekken. Zelfs als hij geen schuld op zich heeft geladen rust er toch een zware schande op hem. Hij heeft de Duitse nationaliteit en kan dus niet zomaar als een trampassagier bij een willekeurige halte uitstappen.

Het zal zaak zijn voor alle Duitsers om na te gaan wie schuldig is. En degenen die niet schuldig zijn, moeten niets meer met de schuldigen te maken willen hebben.

Bij Paulus horen we ook iets dergelijks. In Corinthe 5:9 e.v. schrijft hij: Ik schreef u reeds in mijn brief, dat gij niet moet omgaan met hoereerders; niet met de hoereerders uit deze wereld in het algemeen of met de geldgierigen en oplichters of afgodendienaars, want dan zou men wel uit de wereld moeten gaan. Nu evenwel schrijf ik u, dat gij niet moet omgaan met iemand, die, al heet hij een broeder, een hoereerder, geldgierige, afgodendienaar, lasteraar, donkaard of oplichter is; met zo iemand moet gij zelfs niet samen eten.

En dan volgt het verrassende slot: Staat het soms aan mij, hen te oordelen, die buiten zijn? Oordeelt ook gij niet (alleen) hen, die in uw kring zijn? Hen die buiten zijn, zal God oordelen. Doet, wie niet deugt uit uw midden weg.

De functie van vergeving binnen een 'gemeenschap'

Hier wordt ons uiterste bescheidenheid opgelegd. Maar hen die zich christenen noemen en ondertussen lasteren, zullen wij niet eens aan tafel uitnodigen!

De vergeving is dus niet zomaar iets klakkeloos, en geldig voor iedereen. Zij die berouw hebben en vergiffenis vragen kunnen vergeven worden en behoeven niet persé uit de maatschappij te worden buitengesloten. Maar zij die zichzelf verhardened wel! Eens zullen zij door God geoordeeld worden. Het is onze taak niet meer. Onze verantwoordelijkheidsgevoelens kunnen wel eens te ver gaan, en hier wordt een halt toegeroepen!

Maar over degenen die wij wél beoordelen zegt Paulus, dan zijn wij mild, omdat wij broeders zijn. Dat betekent dat er een band bestaat, een relatie is, dat wil zeggen dat er een gemeenschap, een 'gemeente' is. Dat spreekt haast vanzelf. Zo zien wij dat zondigen binnen en buiten deze gemeenschap iets totaal verschillends kan zijn. Buiten de gemeenschap wordt het (misschien) niet opgemerkt en gaat het op in de anonimiteit, binnen de gemeenschap wordt het wél opgemerkt en wordt het aangerekend. Hier is de zonde werkelijk een zonde! Zo krijgen schuld, zonde en vergeving werkelijk een diepe inhoud. Zij functioneren binnen een gemeenschap.

De overheid en het strafrecht, eenheid en chaos

Onze samenleving is nauwelijks meer te vergelijken met enige vorm van gemeenschap. Niet alleen bestaan er verschillende gemeenschappen, groepen — subculturen heet dat tegenwoordig — ook heeft men op zijn beurt weer te gehoorzamen aan de daar geldende 'regels'.

Hieruit volgt dat het straffen van oorlogsmisdadigers in onze maatschappij, in de Westeuropese cultuur, wil deze straf tenminste enige zin hebben en ook voor ons een les zijn, haast iets onoverkomelijk-moeilijks gaat worden.

Onze pluriforme maatschappij verlangt als het ware een pluriforme rechtspraak, die dan ook van verschillende kanten en met verschillende motiveringen geëist wordt.

Ik wil een paar opmerkingen maken hierover. Ten eerste dit: Een overheid die zelf niet zich gebonden weet aan Gods geboden, niet christelijk is dus, in feite ook geen christelijke maatstaven zou mogen aanleggen (die op ethiek of moraal betrekking hebben).

Ik bedoel de woorden van Paulus in de Galatenbrief 2:14: Indien Gij, die een Jood zijt naar heidens en niet naar Joods gebruik leeft, hoe kunt Gij dan de heidenen dwingen zich als Joden te gedragen?

Het is het heel simpele geval dat de overheid als eerste het goede voorbeeld behoort te geven. Dat staat voorop!

Ten tweede. Ik geloof dat ds. Schaeffer gelijk heeft wanneer hij stelt — en hiit niet alléén... — dat wij in een post-christelijke cultuur leven. Dat wil zeggen dat er iets fundamenteels, iets christelijks uit is weggeslagen, overboord is gezet, achterhaald is verklaard, niet meer 'up to date' is.

De verbrokkeling van de eenheid hangt daar dacht ik ten nauwste mee samen. Als een objectieve, buiten onszelf liggende algemeen geldige norm wordt verworpen, staat het iedereen vrij om zijn eigen normen te (gaan) bepalen.

Het samenlevingsverband wordt bespeelbaar, gaat reageren op gevoelsmatige motieven die wisselvallig zijn. Men raakt op een hellend vlak. In plaats van normen van fatsoen en betrouwbaarheid gaat het opportunisme, ijdelheid, machtswellust en wrok ons overheersen.

Praktisch onderscheid in zware en lichte misdrijven

Ten derde dacht ik dat de realiteit ons moet gebieden een verschil aan te brengen tussen diegenen die de misdaad hebben beaamd, diegenen die deze misdaad zonder protest uitvoerden en daarmee bestendigden en diegenen die buiten 'directe schuld' slachtoffer van het Nazi-régime zijn geworden. In de laatste groep 'onschuldigen' is nog te onderscheiden tussen verzetten óf vluchten en diegenen die (eventueel uit een gevoel van onmacht) altijd het 'Befehl ist Befehl' hebben opgevolgd maar geen slachtoffers hebben gemaakt.

Het verschil dat ik maak is geen verschil tussen goed en kwaad zoals Wiesenthal dit in absolute zin zou willen doen door het Duitse volk in drie groepen uiteen te laten vallen, maar ook al is het geen absoluut onderscheid, het is een onmiskenbaar gradueel verschil. En ook dit kleine verschil kan in sommige gevallen het lot van mensenlevens bepalen.

In concreto, als de ss-misdadiger Karl was blijven leven, zou hij zeker niet tot de eerste groep specifieke oorlogsmisdadigers moeten worden gerekend, maar wél heeft hij een misdrijf tegen de mens(elijk)heid bedreven. Hij was géén samenzweerder en waarschijnlijk ook onkundig van de deportaties van Joden en de consequenties daarvan, maar wél was hij volkomen verblind door de nazi-ideologie, zij het dat hij (gelukkig) niet **blijvend** verblind is gebleven hierdoor. Het keerpunt in zijn leven — en dit maakt weer een mens van hem — komt wanneer hij op bevel de onschuldige joodse familie die brandend uit het raam springt, doodschiet. In feite is dát werkelijk het keerpunt, want deze schokkende ervaring kan hij niet meer uit zijn geweten wegwissen. Op het slagveld, zouden we kunnen zeggen, heeft als in een visioen een soort bekering plaats. (lees vetgedrukt gedeelte in het eerste deel) Onmiddellijk daarop wordt de soldaat levensgevaarlijk verwond, maar hij staat niet meer voor de gruwelijke keus: schieten of niet... Is het een ingreep van God geweest? Een verlossing van het slagveld? Zonder Wiesenthal zouden wij misschien in het geheel nooit van deze stervende ss'er gehoord hebben.

Bestrafing van oorlogsmisdadigers

Omdat uit Wiesenthal's verhaal blijkt dat de meerderheid der Nazi-misdadigers geen sprekend geweten hebben gekregen en het schuldbesef ten enenmale ontbrak, kan men aannemen dat gevoelens van menselijkheid wel degelijk uitroeibaar zijn. Bij Karl was het medegevoel blijkbaar tijdelijk onder-

drukt, maar bij vele Nazi-misdadigers is hier een blijvende leegte ontstaan met alle kwalijke gevolgen van dien.

Nogmaals in concreto: Het feit dat een dermate grote opschudding teweeg werd gebracht n.a.v. de berechting van de 'drie in Breda' toen er namelijk sprake was van een eventueel gratieverlenen, moge aantonen dat er veel is veranderd in onze samenleving. Deze drie mensen zijn geen mensen meer, zij dienen 'het volk' tot een symbool, abstract, onmenselijk.

Hoe nu recht te spreken in deze ontmenselijke samenleving?

Bij het opmaken van de balans blijkt dat de groep van mensen die het recht opeist kleiner is in aantal dan de groep van mensen die op bescheiden, eerlijke wijze recht wil doen.

Afgezien van dit mentaliteitsverschil bestaan er blijkbaar in onze samenleving nog 'resten' van een algemeen rechtsgevoel zonder dat men zich daarbij op de eigen borst slaat.

Dat de oorlogsjaren alweer tot de vaderlandse en algemene geschiedenis zijn gaan behoren speelt hierbij natuurlijk een grote rol. De jonge generatie weet uit eigen ervaring niet of niet meer wat in feite 'oorlog' of 'bezetting' of 'deportatie' betekent. Op zichzelf iets betreurenwaardigs, omdat met het verlies van dit besef ook andere begrippen van een concrete inhoud worden beroofd. Zo is het tegenwoordig moeilijk om existentiële 'vrijheid' te ervaren, omdat wij niet meer weten wat 'on-vrijheid' in wezen is.

Toch kan op grond van ons nog net niet verloren gegane restje 'rechtsgevoel' en zonder aprioristisch wantrouwen gezegd worden dat in principe én in feite de terugkeer van een oorlogsmisdadiger naar de maatschappij tot een reële mogelijkheid behoort.

Sommige oorlogsmisdadigers zijn weliswaar volkomen onbereikbaar geworden voor enige menselijke toenadering, maar ook hangt zoiets af van onze eigen persoonlijke houding wat dit betreft. Het hangt af van ons incasservermogen en van het feit dat het woord 'relatie' voor ons werkelijk iets te betekenen heeft.

Eichmann in Jeruzalem volhardde tijdens het proces in zijn stalen plichtsbef, dat niet eens meer beestachtig was te noemen, maar wel van een totaal andere wereld was. Als het hem bevolen was, zei hij, dan zou hij ook zijn eigen vader hebben omgebracht. In zo'n geval staan wij mensen als toeschouwers aan de grond genageld, sprakeloos en... machteloos!

Het kan voorkomen dat oorlogsmisdadigers helemaal niet terugverlangen naar de maatschappij. Zij hebben de strijd om de macht verloren. Basta. Het leven heeft totaal geen waarde meer. Waarom dan nog een schuld-bekentenis?

Ook in dergelijke gevallen gaat het niet

aan om dergelijke lieden een 'relatie' op te leggen. Iedere vorm van dwingelandij, ook die met de beste bedoelingen, is uit den boze.

Evangelisch initiatief tot vermenselijking der samenleving

Wat kunnen we nu aan concreets doen?

Ten eerste het strafrecht nuanceren, verfijnen en... vermenselijken, waaruit moge blijken dat we hoe dan ook met mensen te maken hebben. Ten tweede de samenleving van concrete informatie voorzien (dat geldt trouwens niet alleen voor dit onderwerp) zodat een begin gemaakt wordt om massale weerloosheid, apathie en onverschilligheid te doorbreken en ook opdat een ieder zich bewust wordt van een eigen persoonlijke taak, ook al wordt die door niemand opgemerkt...

Het feit dat wij als mens tegenover onze medemens in een 'relatie' staan betekent zonder meer dat wij ook deze 'verantwoordelijkheid' op onze schouders moeten nemen. Het is geen ondraaglijke last, het is reëel en we weten dat wijzelf ook veel fouten maken.

Ten derde de rechtspraak zelf. Als 'relatie' iets betekent dan kunnen we een levenslange gevangenisstraf, in andere gevallen dan aperte uitzonderingen, niet langer handhaven. Een levenslange kwelling laat geen ruimte tot schuldbekennen en is erger dan doodstraf. We mogen andere mensen hoe dan ook iets dergelijks niet aandoen. Wel kunnen we voorwaardelijke invrijheidstelling als 'straf' hanteren, mits we een doelmatige vorm van controle vinden. Werkverschaffing in sectoren die om arbeidskrachten verlegen zitten, eventueel een nieuwe beroepsopleiding, lijkt mij een positieve mogelijkheid die vele perspectieven opent.

Gevangenisstraf heeft in onze samenleving bijna een definitief karakter gekregen. Voor iedere Christen zou het duidelijk moeten zijn dat welke straf dan ook altijd voorlopig is, en dat we er eenvoudig niet meer klaar zijn om een maatschappij als de onze te beveiligen. Een preventieve maatregel is liefde uitdragen, relaties die zin hebben waar maken in je eigen leven en in ieder geval geen angstvallige houding aannemen.

Gemeten naar rationeel-menselijke maatstaven lijkt veel van wat wij ondernemen volkomen vruchteloos. Geen beginnen aan, plegen wij dan te zeggen. Er zijn echter talloze gevallen op te noemen waarin betuigde liefde 'buiten ons om' vrucht heeft gedragen, waarbij door mensen opgestelde grenzen en barrières werden doorbroken, waar relaties om de eenvoudige reden 'dat het goed was' van hogerhand werden hersteld!

Als we God's inspraak buiten spel laten is het met ons en onze maatschappij gedaan. Dan wordt het in de kortst mogelijke tijd: 'ieder voor zichzelf'.

En Bijbels gezien is het volgende misschien wel het belangrijkste. Wat wij mensen gelovig ondernemen — dat wil zeggen in het vol-

ste vertrouwen op God en in harmonieuze relatie met Hem en onze medemens — daarvan zegt God dat het op de nieuwe aarde zal blijven bestaan. Ons wordt een belofte gegeven dat geen enkel 'werk' hoe klein het ook mag lijken tevergeefs is.

Zo groots het aanbod is dat God ons doet, zo beschaamd kunnen we nu staan kijken. Ik dacht dat we in de eerste plaats onze eigen 'anonimiteit' die voortkomt uit een misplaatst en onbegrepen angstgevoel, moesten doorbreken, en in Christus' naam ook mogen doorbreken.

Boekbespreking

Het Nieuwe Testament voor mensen uit deze tijd, deel II: Handelingen, Brieven, Openbaring.

Uitgave van Lannoo/Tielt-Utrecht en J. H. Kok N.V./Kampen, 1969; onder supervisie van dr. A. Bertrangs en dr. R. Schippers.

„Deze uitgave van het Nieuwe Testament is een poging om het Evangelie dichter te brengen bij de mensen van onze tijd” (blz. 5). Daar rekenen wij onszelf ook toe („mensen van deze tijd”). En dus hebben we het maar geprobeerd. Aan tafel, na het eten. Als Dick-Jan-Anne kermt omdat Koos hem knijpt en als Annétje opgewekt krijsend haar bordje op de grond kiept. Want voor zulke situaties is deze uitgave toch bestemd.

De taal.

Kunt ú in zo'n situatie de volgende zin foutloos lezen? Galaten 5:22, „De Geest van God daarentegen wekt liefde, vreugde, vrede, geduld, vriendelijkheid, goedheid, trouw, bereidheid om toe te geven, zelftucht op.” Ik wil even afzien van het feit dat het niet juist is, wat hier staat. Klaarblijkelijk worden genoemde deugden niet (voordien sluimerend aanwezig) opgewekt, maar moeten zij (voordien niet aanwezig) krachtdadig gewerkt worden. Klaarblijkelijk: zie knijpende Koos en kermende Dick. Wat in dit verband („... een poging om het Evangelie dichter te brengen bij de mensen van onze tijd, in een vorm die hun vertrouwd is”) mij zwaarder weegt: het woordje „op” valt van de zin af als het bordje van Annétjes kinderstoel. De zin is onleesbaar, zeker in „deze tijd”.

Er staan ook voortreffelijke passages in deze uitgave. Ik denk aan de weergave van Openbaring 3:7-8, „Hier spreekt de Heilige en Ware. Hij heeft de sleutel van het rijk van David. Wanneer Hij opent kan niemand sluiten. Sluit Hij, dan kan niemand openen. Ik weet hoe gij handelt. Ik heb zelf de deur voor u wijd open gezet. Niemand zal ze kunnen sluiten. Uw krachten zijn gering. Maar ge hebt vastgehouden aan mijn woord en mijn

te berde

Een van de nadelen die de strijd in onze kerken met zich meegebracht heeft — althans voor mij — is het feit dat ik veel minder gelezen heb dan ik gewend was. Te veel tijd werd geabsorbeerd door twisten.

Een van de boeken, die me ontgaan was, werd me in handen gestopt in de gemeenschap van het Zuiderstrand op Schouwen, tijdens de vakantie. Het is het boek van Fedde Schurer „De beslagen spiegel”. Een uitgave van Moussault's uitgeverij. Jaartal 1969. Fedde Schurer is zijn leven een strijdbaar man geweest. Geboren in Friesland, dat zijn leven lang zijn liefde had, ook toen hij er niet woonde, is hij 19 maart 1968 gestorven.

Een strijdbaar man, die vooral ook steeds weer in conflict kwam met het gereformeerde leven van zijn dagen. Zijn pacifisme speelde daarin een grote rol. Wat me steeds weer opvalt, is dat echte pacifisten, naast strijdbaar, ook zo mild zijn.

Dit boek zijn „memoires”, al zal hij gedurende zijn leven wel geen aantekeningen gehouden hebben om te zijner tijd nog eens memoires te kunnen schrijven. Hij houdt kennelijk ook wel rekening met de mogelijkheid, dat zijn herinneringen hem bedriegen. Die mildheid blijkt ook uit dit boek. Voor zijn gevoel is hij vaak slecht behandeld. Een gevoel dat voor 'n deel ook wel terecht is. Toch blijft de milde toon. Een voorbeeld van de „slechte” behandeling noemt hij. Hij werd ontslagen als onderwijzer bij het christelijk onderwijs. Voor de commissie van beroep werd hij o.a. verdedigd door ds Buskes. Schurer vertelt dat tijdens Buskes' verdediging Mr De Wilde in „De Standaard” zat te lezen. Prof. Dijk heeft daarvan gezegd dat dit geen demonstratie was. Maar voor een beklagde is het toch maar een naar gezicht. Als één van de rechters de indruk maakt niet te luisteren! Mr De Wilde was een vriendelijk man. Evenzo Prof. Dijk. Toch kan ik me ook herinneren dat ik me eens wild geërgerd heb aan hen. Dat was op een bondsdag in het oude Tivoli in Utrecht. Prof. Dijk was voorzitter. Mr De Wilde zat naast hem. Iemand — wie weet ik niet meer — hield een referaat. Tijdens het referaat hebben De Wilde en Dijk praktisch aan één stuk door met elkaar zitten praten. Toch wist Prof. Dijk daarna de spreker te bedanken voor zijn indrukwekkende betoog, waarvan hij voor mijn gevoel niets gehoord had, tenzij hij tot de mensen behoorde, die meer dan één ding tegelijk kunnen doen. Praten en toch goed luisteren.

Over die J.V.-bond gesproken. Schurer weet te vertellen dat het bondlied „Op broeders, op gezongen, van jeugd en moed en kracht, etc.” voor een deel ook ontleend was aan een drinklied van Goethe. Misschien was dit voor anderen een bekend feit. Voor mij was het nieuw, toen ik het las. Wel een merkwaardige afkomst.

Schurers liefde voor het Evangelie komt wel tot uiting in het feit dat hij op de Amsterdamse volksschool, waar hij onderwijzer werd, toch uit de Bijbel bleef vertellen.

Veel heeft hij gedaan voor de Friese taal. Vooral voor de berlijning van het psalmboek en een gezangboek in het Fries.

Zijn mildheid komt wel tot uiting daarin, dat de laatste zin van zijn boek, het blad dat nog in zijn schrijfmachine stond, toen hij stierf, deze is: „Hendrik Algra hield bij die gelegenheid een voortreffelijke toespraak.” Die gelegenheid was de aanbidding van het psalm- en gezangboek.

Hendrik Algra met wie hij zo vaak in de clinch had gelegen.

Zonder te zeggen dat de gereformeerden er in alles naast waren in de conflicten met Schurer, blijkt wel dat hij toch een man was, die uit het Evangelie wilde leven. Die Friesland lief had. Die daarom ook met zachtmoedigheid wist te spreken over zijn „tegenstanders”.

naam nooit verloochend." Enorm! Kort en krachtig. Dát kun je aan tafel lezen, hoe het ook knijpt en kermt en kiept!

In de „keuken" van deze uitgave zijn — als ik goed proef — verschillende koks aan het werk geweest, prinsen en prutters. Sommige stukken zijn onleesbaar geworden door... de leestekens. Ik althans ben bij het lezen aan tafel niet altijd een mens geweest, waarvan „de gebruikelijke bijbelvertalingen" zeggen: „Wie in zijn spreken niet struikelt, is een volmaakt man."

De foto's.

„De fotopagina's belichten bepaalde gedeelten uit de tekst op de andere bladzijde, die cursief zijn gedrukt" (blz. 5). Dat doet mij vragen: Welk cursiefje op blz. 235 hoort er bij de vogelvlucht op blz. 234? „Gij straalt als sterren aan de hemel"? „Ik hoop hem meteen op pad te kunnen sturen"? „Een zorg minder"?

Belangrijker dan deze ene „glijvlucht" vind ik de vraag: Waarom deze cursiefjes en deze foto's? Van welk principe zijn de uitgevers uitgegaan? Kunnen zij van hun foto's zeggen wat Paulus van zijn preken zegt: „Ik heb u... in al zijn omvang verkondigd wat God wil"? Veertig procent van de foto's belicht beschrijvende teksten, bijna de helft bevelende en het kleine restje belovende woorden van God. Deze distributie legt een eenzijdige, en in „deze tijd" niet geheel onverdachte, nadruk op het medemenselijke. De kleine religie, die de grote religie verslindt.

Het boekje biedt treffende foto's, óók in deze laatste categorie. De close-up van een mensengezicht op blz. 294 bijvoorbeeld — ik aarzel tussen pijn en gaap — en het cursiefje ernaast: „Wat is toch een mens dat Ge aan hem denkt?" — wat mij doet denken aan Okke Jagers „Zondagavond": „Gaapkoppen, slaapkoppen, domkoppen, kindren van God." Maar in het algemeen vind ik het „nemende" aspect van het Woord Gods in deze uitgave overbelicht. Het is voor mij de vraag, of „mensen van deze tijd" die dit boekje doorbladeren, de foto's bekijken, de cursiefteksten lezen (zo doen wij dat toch in „deze tijd"? — het hart van het Evangelie ontdekken, de etalage van Gods liefde in Zijn Zoon. Ja, is het niet zó dat „het hart van het Evangelie" zich aan iedere uitbeelding onttrekt? Omdat het Woord van God geen schouwburg is maar een hoorzaal?

We hebben het met deze uitgave geprobeerd. En nu lezen we aan tafel, na het eten, toch weer „de gebruikelijke bijbelvertalingen". Dat bevalt ons, „mensen van deze tijd", beter.

Krommenie.

J. H. Veefkind

De Redactie ontving

Kerknieuws Scheps — Van het blad „Kerknieuws" dat we regelmatig ontvangen waren in de afgelopen maanden van extra belang het nummer met de jaaroverzichten van 1969 van de verschillende kerkengroepen. Ook was van belang te kunnen volgen de debatten op de synode van Lunteren over de zaken 1943/44 die tot de Vrijmaking noopten. Een indruk van Scheps Jr. over de synode van Hoogeveen hebt u kunnen lezen in een van de nummers van ons blad in de afgelopen maanden.

Jammer dat de mededeling inzake de redactiewisseling van ons blad kennelijk werd overgenomen uit „Trouw", dat niet de volledige tekst gaf. A.

Stemmen uit Genève — We ontvingen bundel XI en XIII van de serie „Stemmen uit Genève", die al lang bekendheid heeft verworven. Deze bundel is een vervolg op voorgaande ook wat inhoud betreft. Deze bundel (XI) bevat, nl. ook preken uit het boek Job van Calvijn. Prijs f 3,—.

Uitgave „De Gereformeerde Bibliotheek", Goudriaan Z.-H. Tel. 01838-441. A.

Stemmen uit Wittenberg — In deze serie is nummer drie verschenen. Ook een vervolg. Uit de Loci Communies van Melancthon de hoofdstukken over de zonde en over de wet.

Ook een uitgave van „De Gereformeerde Bibliotheek" te Goudriaan (Z.-H.). De prijs is ook f 3,— per nummer.

A. van der Jagt, Op vlucht naar Holland. Uitgave „De Vuurbaak". Prijs f

H. Westerik, De Rattenvanger van Deventer. Eveneens een uitgave van „De Vuurbaak". Prijs f 8,90 (voor leden f 7,20).

Het is goed mogelijk deze boeken samen aan te kondigen. Het zijn „jongensboeken". Het eerste gaat over een franse jongen en zijn zuster op vlucht naar Holland in de tijd van de vervolgingen onder Lodewijk XIV, de zgn. zonnekoning. Een boek vol verschrikking en avonturen.

Het tweede boek speelt in de tijd van prins Maurits. Twee jonge soldaten krijgen de opdracht als spionnen in de spaanse legers en in door spanjaarden bezette gedeelten van het land te werken. De ene soldaat, uit Deventer afkomstig, weet in die stad door te dringen, vermomd als rattenvanger.

Het loopt allemaal goed af.

Het zijn goede boeken, die zoals de praktijk al bewees door onze jongens graag gelezen worden.

Wat wel opvalt in beide boeken is dat ze geschreven zijn na de Tweede Wereldoorlog en dat de ervaring van verzet en spionage in die oorlog opgedaan, een rol gaat spelen, als er geschreven wordt over vroegere „verzetssaden". Dat is niet bedoeld als kritiek. De verhalen zijn er des te waarschijnlijker en des te leesbaarder door geworden. A.

Cocktail — Tweemaandelijks periodiek voor en door leden en reünisten van de VGS „Hendrik de Cock".

De redactie ontvangt dit blad regelmatig en het is een zeer leesbaar blad. Ik heb de indruk dat we mede door zulk een blad op de hoogte kunnen komen of blijven met wat onder gereformeerde studenten leeft.

In het nummer van juni 1970 blijkt dat de vraagstukken van deze tijd, abortus, verhouding tussen de rassen, communisme en kapitalisme e.d. met aandacht en zonder oppervlakkigheid besproken worden door de studenten. Zelfs Fré Meis kwam een avond praten op de sociëteit, waarvan P. K. Keizer een indringend verslag geeft.

De humor ontbreekt niet. Overgenomen uit „Onze Vacatures" staat het volgende te lezen **„Antwoord":**

Nadat studenten van het Wadham-college in Oxford aan hun hoogleraren ultimatieve eisen gesteld hadden, antwoordden deze docenten schriftelijk „Mijne Heren, wij hebben kennis genomen van uw dreigement, dat u, in geval dat uw eisen niet onmiddellijk ingewilligd worden, zult overgaan tot dat wat u „direkte akties" noemt. Wij vinden het echter fair u mede te delen, dat ons college 3 experts in de chemische oorlogsvoering telt, 2 voormalige leden van kommandotroepen, ervaren in de omgang met dynamiet en de foltering van gevangenen, 4 scherpschutters op pistool en geweer, 2 ex-artilleristen, 1 drager van het Viktoria-kruis, vier karate experts en 1 veldprediker. Wij zien met vertrouwen, dat wat u een confrontatie noemt, tegemoet en wij verwachten die zelfs met vreugde". A.

KERKNIEUWS

Beroepen: te Abbotsford B.C. (Canada): ds. J. Geersing te Rouveen; te Zuidhorn: ds. J. Slotman te Urk-B; te Mariëberg: ds. H. Mostert te Harderwijk.

Kerkscheuring in Zwolle — In deze brochure, geschreven door de heren Lok en Vrijmoeth, waarna de tekst nog nagezien werd door de heren Van den Berg, Van Hoffen en Van Oene, treft u aan — zoveel mogelijk uit officiële stukken — een overzicht hoe men in Zwolle en in de classis te keer is gegaan tegen mensen, die graag bij de H. Schrift leven. De breuk in Zwolle is ontstaan ondanks het feit dat ds. Bos twee maanden voor de scheuring nog verklaarde dat er bij zijn medebroeders geen sprake was van afwijking van de belijdenis.

Wie dit soort lectuur nog niet moe is moet dit boekje lezen, om te weten hoe sterk de satan is om uiteen te jagen en te verscheuren.

Heden nam God tot Zich, Zijn kind, onze lieve moeder, groot- en overgrootmoeder

GEERTJE VAN TOL

Weduwe van de Heer G. Hanemaaijer
geboren 11 januari 1885.

Haarlem:

G. Hanemaaijer
N. M. Hanemaaijer-de Haan

Rotterdam:

A. J. Hanemaaijer
J. O. R. Hanemaaijer-Flaman

Bunschoten:

C. Hanemaaijer
L. J. Hanemaaijer-de Weerd

Groningen:

G. A. Hanemaaijer
J. Hanemaaijer-Kortlever

Utrecht:

K. M. Hanemaaijer
Klein- en Achterkleinkinderen

Leerdam, 17 augustus 1970

J. T. Visserstraat 18

De teraardebestelling heeft plaats gevonden te Leerdam op donderdag 20 augustus j.l.

Studentenleven

STUDEREN ?? JA !! — NIHILISME ?? NEE !!

DAAROM.....

Maak je keuze.

Blijf niet eenzaam te midden van velen in de universitaire gemeenschap staan. Zoek aansluiting bij een studentenvereniging.

Niet primair om dan ter sociëteit je pilsje te drinken, maar om als individu de mensen om je heen te leren kennen, te begrijpen, van ze te leren en omgekeerd.

Geef je aan de studentenvereniging zoals je echt bent.

De leden van onze vereniging doen dat t.o.v. jou evenzo. Zij stellen zich naast je op, niet boven je, ze willen je helpen voor zover dat nodig is, ze geven zich daarbij.

Onze vereniging is een christelijke studentenvereniging met een geheel eigen identiteit, ondanks de vele verschillende meningen binnen de vereniging, of misschien juist wel daardoor. Ze voert geen hoogdravende prenties, maar probeert eerlijk een bijdrage te leveren om haar leden te vormen tot academici, die in dankbare gehoorzaamheid aan Gods Woord, hun taak in dit leven willen aanvaarden.

Als vereniging willen we ons actief, progressief en maatschappij-bewust opstellen.

Bij deze opstelling ligt onze identiteit steeds als ons visitekaartje op tafel, waar dan ook. Geloof je in een dergelijke opstelling?

Ja??

Nee??

Daarom... kom eens bij ons langs, Sociëteit „Fax", Herebinnensingel 35a, Groningen; kom eens praten, proef de sfeer bij ons.

Novitiaatscommissie '70

Vereniging van Gereformeerde Studenten „Hendrik de Cock".

Kontaktadres:

H. J. Hoenders,
Petrus Campersingel 195 a,
Groningen, tel. 050 - 24271.

TWEEËNDERTIGSTE VERANTWOORDING
GIFTEN BIJBELS

BROEDER VAN DEN BERG

H.S. te C. (346566371) f 25,—; R.R. te A. (980989) f 10,—; NN f 50,—; J.H.v.B. te A. (B14302) f 36,58; C.W.A. te S. (482200332) f 25,—; J.H.v.d.B. (B14302) f 30,—; C.W.A. te S. (482200332) f 25,—. Idem f 25,—.

De vorige verantwoording eindigde met f 10.082,91. Daar komt nu bij f 226,58. Dat brengt het totaal op f 10.309,49. Hartelijk dank.

Giftten voor dit doel kunnen overgemaakt worden op giro 59480 van de Amro Bank te Schoonhoven t.g.v. H. Amelink, met als bij-schrift „Bijbels broeder v. d. Berg".

A.